

Організаційні засади формування облікового забезпечення управління розрахунками підприємств АПК в умовах ризику

Невизначеність, яка присутня в усіх господарських процесах підприємств АПК, спричиняє виникнення ризиків економічної діяльності та негативних явищ, викликаних їх наслідками. В статті ідентифіковано елементи системи розрахунків підприємства АПК, виокремлено класифікаційні ознаки таких розрахунків з метою правильної організації бухгалтерського обліку розрахункових операцій суб'єктів господарювання досліджуваної галузі. Досліджено організаційні засади формування облікового забезпечення управління розрахунками підприємств АПК в умовах ризику та визначено основні напрями розвитку облікової політики досліджуваних підприємств у частині розрахунків як об'єкта інтегрованого обліку. Враховуючи філософію управління та бізнесу, а також принципи інтегрованої звітності, охарактеризовано складові облікового забезпечення управління розрахунками підприємств АПК: об'єкти обліку розрахункових операцій (зокрема, зовнішніх розрахунків для забезпечення безперервного ведення підприємницької діяльності), їх документальне забезпечення, бухгалтерські рахунки, звітні показники. Встановлено особливості організації обліку аграрних розписок як специфічної форми розрахунків на підприємствах АПК, ідентифіковані елементи облікової політики, які слід чітко визначати для обліку аграрних розписок.

Ключові слова: бухгалтерський облік; інтегрований облік; облікове забезпечення; облікова політика; розрахунки; аграрні розписки.

Постановка проблеми. Система управління будь-якого суб'єкта господарювання напряму залежить від правильно побудованої, організованої та функціонуючої інформаційної системи. Інформаційна система має розгалужену структуру, складні комунікаційні зв'язки, безліч інформаційних потоків, масивів тощо. Невід'ємною складовою інформаційної системи підприємства є інтегрована облікова система. В цілях управління інтегрований облік, створюючи повне та якісне інформаційне забезпечення управління, сприяє чіткому визначенню стратегії розвитку підприємства, дозволяє оперативно діагностувати відхилення від визначених стратегічних і тактичних планів суб'єкта господарювання та коригувати параметри господарської діяльності через прийняття високоефективних управлінських рішень (дій, заходів). Облікова політика підприємства є складовою системи обліку, яка створює чіткий механізм функціонування цієї системи через організацію обліку, правила, прийоми та методи ведення обліку, визначення документального забезпечення, графіка документообігу, платіжної дисципліни тощо.

Система розрахунків у кожному підприємстві має досить важливе значення, забезпечуючи оптимізацію грошових потоків підприємства, контроль за станом погашення дебіторської заборгованості та зобов'язань, безперервність господарських процесів, фінансову стійкість суб'єкта господарювання в цілому. В умовах ризиків ведення бізнесу та специфічних особливостей функціонування підприємств АПК набирає актуальності проблема інтегрованого обліку розрахунків для можливості своєчасного проведення розрахункових операцій, контролю та аналізу розрахунків у системі інтегрованого обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вирішенням проблем бухгалтерського обліку розрахунків займалися: Н.А. Канцедал [4], М.Луговий [5], Ю.Ю. Мороз [7], Ю.С. Цаль-Цалко [7], Н.Г. Царук [10], Н.І. Цегельник [11, 12], зокрема питанню розрахунків як об'єкта інтегрованого обліку присвячено праці А.І. Агеева [1], Ф.Ф. Бутинця [3], М.В. Галушкіної [1], О.С. Копкової [1], Є.Мниха [6], О.О. Нестеренко [8], В.О. Смірної [1], К.Штукельбергера [1] та ін.

Мета статті – дослідити організаційні засади формування облікового забезпечення управління розрахунками підприємств АПК в умовах ризику, визначити напрями розвитку облікової політики досліджуваних підприємств у частині розрахунків як об'єкта інтегрованого обліку, встановити особливості організації обліку аграрних розписок як специфічної форми розрахунків на підприємствах АПК.

Викладення основного матеріалу. Цегельник Н.І. [11] зауважує, що «...жодна форма розрахунків не створює додаткових коштів. В умовах ринку необхідно застосовувати таку форму, яка б гарантувала своєчасне і повне надходження грошових коштів на рахунок виробника продукції, забезпечувала б належний рівень взаємного і банківського контролю за виконанням договірних зобов'язань». Однак варто зауважити, що розрахунки не завжди пов'язані з рухом коштів (негрошові розрахунки, відстрочення платежу, аграрна розписка тощо). Їх сутність пов'язує розрахункові операції не лише з готівковим чи безготівковим рухом коштів, а й великою кількістю об'єктів обліку.

Для детального вивчення даного питання приведено власний поділ розрахунків підприємства АПК для цілей інтегрованого обліку: 1) за економічною суттю – грошові та негрошові; 2) за формою розрахунків – готівкові та безготівкові; 3) за формою платіжного засобу – розрахунково-платіжні інструменти та розрахунково-платіжні документи; 4) за забезпеченням ведення підприємницької діяльності – за товарними операціями, за господарськими договорами, некомерційні; 5) за об'єктами обліку – дебіторська заборгованість та кредиторська заборгованість; 6) за тривалістю здійснення (проведення) – короткострокові та довгострокові; 7) за валютою розрахунків – у національній та в іноземній валюті; 8) за ймовірністю виконання розрахунків – нормальні, прострочені, сумнівні, безнадійні; 9) за забезпеченістю – забезпечені та незабезпечені. Як бачимо, розрахунки як об'єкт інтегрованого обліку мають досить широкий склад та не обмежуються лише грошовими операціями. Інтегрований облік розрахунків включає в себе сумарний облік: розрахункових операцій, дебіторської та кредиторської заборгованостей, стану їх погашень, формування та використання резервів і забезпечень (зокрема в умовах ризику), позабалансові об'єкти (умовні зобов'язання, непередбачені активи, гарантії), об'єкти забезпечень/гарантій платежу (нерухомість, майнові права, цінні папери, акредитиви тощо) та інші.

Як зазначають А.І. Агєєв, М.В. Галушкіна, О.С. Копкова, В.О. Смірнова та К.Штукельбергер [1, с. 18–19], інтегрована звітність базується на: 1) орієнтації на майбутнє – аналіз стратегій організацій і їх здатності створювати вартість, використовуючи різні види капіталів; 2) пов'язаності інформації – цілісне уявлення комбінацій, взаємозв'язків та взаємозалежностей між факторами, що впливають на здатність підприємства створювати вартість протягом довгого часу; 3) взаємодії із зацікавленими сторонами – нерозуміння і врахування законних і обґрунтованих потреб зацікавлених сторін, їх інтересів і запитів; 4) істотності тієї інформації, яка суттєво впливає на оцінку здатності підприємства створювати вартість у короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах; 5) стислості (змістовності), достовірності та повноті інформації про всі факти діяльності (як негативні, так і позитивні); 6) сталість та порівнянність – можливість коректного ретроспективного аналізу даних і їх порівняння з аналогами.

Отже, вихід на бухгалтерський рівень із вказаними вище ознаками інформаційного забезпечення передбачає при веденні інтегрованого обліку дотримання ряду концепцій: концепції сталого розвитку (економічна, екологічна, соціальна складові) та концепцій міжнародних стандартів фінансової звітності (концепції справедливої вартості, превалювання сутності над формою та прозорості). Тому при формуванні облікового забезпечення управління розрахунками як об'єктом інтегрованого обліку та вирішенні проблеми невдоволення точністю і адекватністю вимірювань економічної динаміки варто дослідити та, за необхідності, трансформувати під сучасні потреби обліку методологічні та нормативні основи облікової політики.

Ідентифікація складових розрахунків як інтегрованого об'єкта обліку є першочерговим етапом для формування облікової політики підприємства АПК. Включаючи окремий елемент розрахунків (з перерахованих вище об'єктів бухгалтерського обліку) до положення (наказу) про облікову політику, бухгалтер повинен визначити до кожного з них: 1) документальне забезпечення господарських операцій; 2) графік документообігу; 3) бухгалтерські рахунки (як приклад по розрахункових операціях – 30, 31, 18, 34, 36, 37, 38, 43, 47, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 04, 05 та інші); 4) розрізи аналітичного обліку; 5) методи обліку (методи нарахування резервів, методи оцінки об'єктів забезпечення розрахунків, порядок списання невиконаних договірних зобов'язань, умови використання резервів та забезпечень майбутніх витрат і платежів тощо); 6) специфіку розкриття інформації про складові розрахунків як інтегрованого об'єкта обліку у бухгалтерській звітності; 7) показники інтегрованої звітності підприємства.

Особливе місце в обліковій політиці повинно відводитись у напрямі формування облікового забезпечення управління ризиками: оцінка ймовірних економічних наслідків ризиків господарської діяльності; перелік облікових резервів та порядок їх формування, використання та коригування; джерела формування резервів та забезпечень; розкриття інформації про ризики, їх наслідки та їх вплив на стан підприємства АПК і його подальшу діяльність у звітності (розробка форми представлення такої інформації, її обсяги та обмеження).

У процесі розвитку питання облікової політики підприємств АПК варто звернути увагу на досить специфічний об'єкт обліку та спосіб розрахунків як аграрні розписки та врегулювати особливості їх обліку. Агророзписки найчастіше використовуються як додаткове забезпечення для договорів поставки матеріально-технічних ресурсів, форвардних та кредитних договорів у співпраці агровиробників з постачальниками, дистриб'юторами, банками та трейдерами. Особливістю агророзписки є те, що вона не тільки закріплює зобов'язання боржника, а й встановлює забезпечення такого зобов'язання заставою майбутнього врожаю, що буде зібраний із земельної ділянки, зазначеного в агророзписці. Такий спосіб розрахунків дозволяє агровиробникам отримати доступ до кредитних ресурсів на вигідніших умовах, не лише в Україні, але й за її межами. Завдяки перевагам даного платіжного засобу аграрні розписки сприяють довгостроковій та прозорій співпраці агровиробників та кредиторів. Отже, в обліковій політиці

щодо агророзписок необхідно визначити такі положення: 1) обсяги та форму виконання зобов'язань – безготівкова сплата коштів (фінансова розписка) або поставка продукції (товарна розписка), часткове виконання або дефолт (джерела забезпечення виконання зобов'язань за розпискою); 2) бухгалтерські рахунки (55, 686, 05) та розрізи аналітики; 3) документування операцій з агророзписками (договір позики, поставки; форвард з кредитором; фінансова або товарна аграрна розписки; накладні, виписки банку; платіжні документи; рахунки; акти та інше); 4) визначення особливостей обліку отриманих кредитних ресурсів (насіння, обладнання, кредиту, передоплати, послуг), враховуючи позабалансові об'єкти обліку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У процесі дослідження питання організаційних засад формування облікового забезпечення управління розрахунками підприємств АПК України в умовах ризику ідентифіковано систему розрахунків підприємств досліджуваної галузі, виокремлено класифікаційні ознаки таких розрахунків для правильної організації бухгалтерського обліку розрахункових операцій та для забезпечення безперебійного ведення підприємницької діяльності підприємств досліджуваної галузі. Враховуючи філософію управління й бізнесу, сутність і принципи інтегрованої звітності, які базуються на концепції стійкого розвитку (економічна, соціальна, екологічна, соціальна складові) та концепції згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності (концепції справедливої вартості, превалювання сутності над формою та прозорості), доведено, що розрахунки є об'єктом інтегрованого обліку, виокремлено складові облікового забезпечення управління розрахунками підприємств АПК (об'єкти обліку розрахункових операцій, їх документальне забезпечення, бухгалтерські рахунки, звітні показники). Визначено особливості організації обліку аграрних розписок як специфічної форми розрахунків на підприємствах АПК та ідентифіковано елементи облікової політики для вказаної вище форми розрахунків.

Перспективами подальших досліджень є вивчення теоретико-методологічних аспектів облікового забезпечення управління ризиками розрахунків підприємства АПК та розробка відповідної моделі. Поряд з цим, залишається актуальним для дослідження питання формування та використання облікових резервів з метою ризик-орієнтованого управління ризиками розрахункових операцій підприємств досліджуваної галузі.

Список використаної літератури:

1. Интегрированная отчетность: вызов менеджменту / *А.И. Агеев, М.В. Галушкина, Е.В. Копкова и др.* / Институт экономических стратегий // Национальный центр научно-технической информации. – М., 2016. – 212 с.
2. Агропредприятия потеряли свыше 43 млрд грн. – 2019. URL: <https://novavlada.info/biznes/novosti/agropredpriyatiya-poteryali-svyshe-43-mlrd-grn>.
3. Бутинець Ф.Ф. Інтегрований облік як засіб управління підприємством / *Ф.Ф. Бутинець, А.В. Драбаніч* // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2016. – № 2. – С. 12–24.
4. Канцедал Н.А. Облік розрахунків з підприємницької діяльності сільськогосподарських формувань : автореф. дис. на здобуття наук ступеня к.е.н. : спец. 08.06.04 / *Н.А. Канцедал* / Нац. аграр. ун-т. – К., 2006. – 20 с.
5. Луговий М. Примусове виконання аграрних розписок: перший досвід на ринку / *М.Луговий* // Національний прес-клуб «Українська перспектива». – 2019. URL: <https://ukrsadprom.org/blog/prymusove-vykonannya-agrarnyh-rozpysoyok-pershij-dosvid-na-rynku/>.
6. Мних Є. Ефективність інтегрованих обліково-аналітичних систем / *Є.Мних* // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2013. – № 1. – С. 109–116.
7. Мороз Ю.Ю. Аграрні розписки як фінансовий інструмент розвитку сільськогосподарського сектору економіки: організаційний та обліковий аспект / *Ю.Ю. Мороз, Ю.С. Цаль-Цалко* // Фінансова політика регіонального розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя заснування кафедри фінансів і кредиту, 10–11 жовтня. – Житомир, 2019. – 340 с. – С. 15–18.
8. Нестеренко О.О. Удосконалення облікової політики для цілей складання інтегрованої звітності в інформаційній системі підприємства / *О.О. Нестеренко* // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – Вип. 22. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/182.pdf>.
9. Про аграрні розписки : Закон від 27.07.2017 р. № 1982-VIII / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>.
10. Царук Н.Г. Операції з аграрними розписками: облікові аспекти / *Н.Г. Царук* // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2017. – № 6. – С. 171–183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmarnp_2017_6_14.
11. Цегельник Н.І. Розрахунки сільськогосподарських підприємств з покупцями і населенням: оптимальні форми, облікові аспекти / *Н.І. Цегельник* / Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. – 2012. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/rozrahunki-silskogospodarskih-pidприємств-z-pokupcyami-i-naselennyam-optimalni-formi-oblikovi-aspekti.html>.
12. Цегельник Н.І. Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями / *Н.І. Цегельник* / Облік і фінанси. – 2014. – № 4 (66). – С. 77–81.

References:

1. Ageev, A.I., Galushkina, M.V., Kopkova, E.V., Smirnova, V.A. and Shtukel'berger, K. (2016), *Integrirovannaja otchetnost': vyzov menedzhmentu*, Institut jekonomicheskikh strategij, Nacional'nyj centr nauchno-tehnicheskoy informacii, Moskva, 212 p.
2. Agropredpriyatija poterjali svyshe 43 mlrd grn (2019), [Online], available at: <https://novavlada.info/biznes/novosti/agropredpriyatija-poteryali-svyshe-43-mlrd-grn>
3. Butynec', F.F. and Drabanich, A.V. (2016), «Integrovanyj oblik jak zasib upravlinnja pidpryjemstvom», *Buhgalters'kyj oblik, analiz ta audyt: problemy teorii', metodologii', organizacii'*, No. 2, pp. 12–24.
4. Kancedal, N.A. (2006), *Oblik rozrahunkiv z pidpryjemnyc'koi' dijal'nosti sil'skogospodars'kyh formuvan'*, Abstract of Ph.D. dissertation, spec. 08.06.04, *Nac. agrar. un-t*, Kyi'v, 20 p.
5. Lugovyj, M. (2019), «Prymusove vykonannja agrarnyh rozpysok: pershyj dosvid na rynku», Nacional'nyj pres-klub «Ukrai'ns'ka perspektyva», [Online], available at: <https://ukrsadprom.org/blog/prymusove-vykonannya-agrarnyh-rozpysok-pershyj-dosvid-na-rynku/>
6. Mnyh, Je. (2013), «Efektyvist' integrovanyh oblikovo-analitychnyh system», *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu*, No. 1, pp. 109–116.
7. Moroz, Ju.Ju. and Cal'-Calko, Ju.S. (2019), «Agrarni rozpysky jak finansovyy instrument rozvytku sil'skogospodars'kogo sektoru ekonomiky: organizacijnyj ta oblikovyy aspekt», *Finansova polityka regional'nogo rozvytku: vitchyznjanyj ta zarubizhnyj dosvid*, materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. z nagody 25-richchja zasnuvannja kafedry finansiv i kredytu, 10–11 zhovtnja, Zhytomyr, 340 p., pp. 15–18.
8. Nesterenko, O.O. (2018), «Udoskonalennja oblikovoi' polityky dlja cilej skladannja integrovanoi' zvitnosti v informacijnij systemi pidpryjemstva», *Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky*, Issue 22, [Online], available at: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/182.pdf>
9. Verhovna Rada Ukrai'ny (2017), *Pro agrarni rozpysky*, Zakon, vid 27.07, No. 1982-VIII, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>
10. Caruk, N.G. (2017), «Operacii' z agrarnymy rozpyskamy: oblikovi aspekty», *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannja nauky i praktyky*, No. 6, pp. 171–183, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_6_14
11. Cegel'nyk, N.I. (2012), «Rozrahunky sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv z pokupcjamy i naseleennyam: optymal'ni formy, oblikovi aspekty», *Oblik i finansy APK: buhgalters'kyj portal*, [Online], available at: <http://magazine.faaf.org.ua/rozrahunki-sil'skogospodars'kih-pidpryjemstv-z-pokupcjamy-i-naseleennyam-optimalni-formi-oblikovi-aspekti.html>
12. Cegel'nyk, N.I. (2014), «Formuvannja oblikovoi' polityky pidpryjemstva shhodo obliku debitors'koi' zaborgovanosti v systemi rozrahunkiv z pokupcjamy», *Oblik i finansy*, No. 4 (66), pp. 77–81.

Гевчук Анна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Вінницького фінансово-економічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми бухгалтерського обліку розрахунків на підприємствах АПК.

ORCID 0000-0002-5882-2168.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2019.